

Könyvismertetés.

„*Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek.* A tótrónai és blatniczai Prónay nemzetség acsai levéltárából kiadja báró Prónay Dezső, sajtó alá rendezte Stromp László. Budapest 1905. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája VIII. + 687 lap. Ára 8 kor.“

A Fabó András, agárdi ág. evang. lelkész és magyar tud. akadémiai tag által megkezdett „*Monumenta Evangelicorum aug. Conf. in Hungaria Historica*“ egy hatalmas és tartalmas kötettel gyarapodott a tótrónai és blatniczai Prónay nemzetség acsai levéltárából.

A Prónay család számos tagja már a XVIII-dik század elejétől kitűnő részt vett az evang. egyház érdekeinek védelmében, ügyeinek vezetésében; s mert volt olyan is, a ki buzgón gyűjtötte a magyar ev. egyház multjára világot vető kéziratokat: az idő folytában sok egyháztörténeti vonatkozású levél — és irat halmozódott össze a nemzetség levéltárában. Nagyon jó helyen kereskedett annál fogva a Magyar Prot. Egyháztörténeti Adattár szerkesztője, Stromp László pozsonyi evang. theol. akadémiai tanár, midőn azon kéréssel kereste meg a család jelenlegi fejét, báró Prónay Dezső egyetemes felügyelőt, hogy engedné meg neki a családi levéltárban prot. egyháztörténeti adatok után való kutatást. A nemes báró nemcsak szíves készséggel nyitotta meg azt előtte, hanem tájékoztatásával maga is segített neki az egyháztörténeti vonatkozású emlékek fölkeresésében. Sőt még ennél is többet tett; mert tekintettel arra, hogy a Magyar Prot. Irod. Társaság által megkezdett Egyháztörténeti Adattár számára oly sok anyag áll már rendelkezésre, hogy annak kiadását a társulat saját fogyatékos erejével csak igen lassan eszközölheti: nagylelkűen ajánlkozott arra is, hogy a nemzetség levéltárában és a családi hitbizományi könyvtárban őrzött történeti emlékekből a Stromp László által összeállított gyűjteményt ő maga adja ki és bocsátja közkincsül világ elé. Így is történt, s nekem, midőn a 40 ívnyi vaskos kötet ismertetésére vállalkozom, oly jól esik első sorban is ezen — most már oly ritka — áldozatkészséget hálás elismeréssel és teljes méltánylattal fölemlítenem.

A szerkesztő I–XV szám alá rendezve közli a 687 lapot betöltő okmányokat, mindegyik csoportot tájékoztató bevezetéssel látva el, sőt az egyes okmányoknál is jelezve azok tartal-

mát, a mely eljárást csak helyeselni lehet. Kár, hogy nem követte abban is a magy. tud. akadémia és a történelmi társaság módszerét, hogy a régi latin kéziratokban oly rendkívül sűrűn előforduló szóróvidítéseket feloldotta volna.

Az I-ső szám alatt közölve van a Lányi Mátyás oláhpataki ev. predikátor által, Wittenbergben tanulása ideje alatt (1772—1774), az eredeti jegyzőkönyvből (Ordiniertenbuch) kírva, s a szerkesztő által ugyanennek köteteiből kiegészített jegyzéke azon magyarhoni születésű vagy idegenből származva itt hivataloskodott egyéneknek, a kik 1541—1610-ig Wittenbergben avatottak lelkészségre.

A 350 felavatott közt csak 12-őt találunk, a ki a magyar Alföldről (kettő 1546 és 1551-ben Baranyából) származott; a többi részben a felső megyékben és az erdélyországi szászszágon született, részben idegenből szerkődött hozzánk, tehát lehet mondani, hogy mind német és szláv, s csak elvétve akad közöttük nehány, a ki „Ungarici sermonis desiderio flagrans, ad dicendam lingvam Ungaricam contulit se *in Hungariam*“ és Szenczen, Beregszászon, Gönczön, Kassán, Rozsnyón és Egerben járta a magyar iskolát.¹⁾ Elvetődött egy — Predmerita István Vág-Predmerről — Spatakra is, másik pedig — Gallince Jákób Bártfáról — Debreczenbe, s ez, midőn itt Csorba András²⁾ Praeceptor keze alatt 2 évet töltene, a török által foglyúl ejtve *Nagy szegedre* hurczolatott, s fogsága alatt mint szabadon járó rab — három évig látogatta az iskolát.

Az ordináltak ezen jegyzékében nagyon becses és számos adatot találunk egyház- és művelődéstörténetünkhöz. Nagyjában tudva van nálunk, hogy a reformáció mely időtájban lépett föl és terjede hazánk különböző vidékein; de az egyes egyházak hogy mikor reformálódtak? erre nézve azoknak legtöbbje tájékozatlan. Az ág. evang. egyház legújabb Országos névtára kiáltó tanú, hogy hány oly ev. egyház datálja magát a XVII-dik század elejéről, közepéről sőt végéről is, a melynek már a XVI-dik század közepén predikátort ordináltak Wittenbergben. E jegyzékből biztos tudomást szerezhetünk magunknak az ordináltak nevén és születéshelyén kívül az iskolákról, a melyekben tanultak, — a tanítókról, kiknek keze alól kikerültek, — a pártfogókról, kiknek segélyével járták a hazai és külföldi iskolákat, — a predikátorokról, kiknek helyébe léptek, s az egyházakról, a melyekben mint tanítók és lelkészek szolgáltak, és a melyek közül — fájdalom! sok helyen vagy egyáltalában rég kioltatott, vagy csak alig pislog az evangelium világa. S ezeken kívül találunk

¹⁾ *Rozsnyón* Kézsmárki Unterbámus Márton, *Sárospatakon* Thoracominus Mátyás, *Egerben* Miskolczy Boldizsár és Sárközi Bálint, Bakai Péter, *Gönczön* Thuróczy János, *Szenczen* Kövi Dániel és Vásárhelyi Dániel volt a tanítójuk.

²⁾ A debreczeni iskolai anyakönyv Csorba Istvánról emlékezik.

még sok más a kort és viszonyokat érdekesen világosító adatot. Nagy szolgálatot tett annál fogva Stropm László a magyar prot. egyháztörténet ügyének, midőn a névjegyzéket — a wittenbergi iskolai anyakönyvből diplomatikai hűséggel kiegészítve — közrebocsátotta. (1—148. lap).

A II-dik szám alatt „*Thököli emlékek*“ czímmel 3 darab okmányt találunk. Az I-ső elősorolja a 14 pontba foglalt feltételeket, a melyek mellett Thököli Imre 1678. okt. 15-én *jure bellico* hatalma alá veszi a neki meghódolt Besztercebányát. Egyháztörténeti szempontból a 4-dik pont érdekes, a melyben ki van kötve, hogy a régi istentisztelet- és vallásgyakorlat szentül megtartassék és a vallást illetőleg semmi csalárdság ne legyen. Az evang. polgároknek a templomok, iskolák, parochiális jövedelmek és minden, a mi azelőtt az övék volt, hiány nélkül visszaadassanak. A pópistáknak is szabad vallásgyakorlat engedtetik, s a mi annakelőtte használatukban volt, továbbra is kezeik közt hagyatik. Papjaik is a régi ordóban maradnak, kivéven — ha volnának — a jezsuitákat, a kik a német katonasággal együtt a városból kiküldetnek. — A 2-dik okmány Thököli Imrének 1683. május 10-én Kassán kelt, magyarból latinra fordított és a felső magyarországi 5 városhoz intézett levele, melyben ezeknek kegyelmesen meghagyja, hogy minden késedelem nélkül minél előbb Szuperintendenst válasszanak és azt hivatalába állítani el ne mulasszák. — A 3-dik okmány Thököli Imrének 1684-dik évi lelkes kiáltványa a ker. fejedelmekhez és a szolgaság igája alatt nyögő haza polgáraihoz, a melyben hivatkozva az aranybulla záradékára és a Habsburg-házbeli királyok által aláírt, esküvel is megpecsételt, de soha komolyan nem vett hitlevélre: történeti érvekkel bizonyítja, hogy fegyverfogása jogos és törvényes, mert a nemzet önvédelmét czélozza; leleplezi a fölkelőkkel való tárgyalásra kiküldött kir. bizottságot, melynek czélja nem más, mint a nemzet jogainak tetszetős czímen való elkobzása, s a mely ellen óvakodásra és a nemzet jogaiért való kitartó küzdelemre hívja fel a honfiakat (148—186. lap).

III-dik sz. a. egy lelkészavatási jegyzőkönyv van a tiszakerületi „*megyei Szuperintendensek*“ idejéből. A protestánsokra nézve oly rettenetes emlékü „*gyásztized*“ az egész országban csak egyetlen evang. Szuperintendenst hagyott meg Zabler Jakab bártfai lelkész személyében. De ez is elüldöztetvén hivatalából a század végén, éveken át itt ott lappangva egyes jóltevők kegyelméből élődött s csak félig-meddig sem viselhetett gondot kerületére. Minélfogva a gömöriek, kiknek Szeniorai különben is már a zsolnai zsinat óta a Szuperintendensektől nagyrésztben független hatáskörrel bírnak, elhatározták, hogy a maguk és a szomszéd megyék részére külön Szuperintendenst választanak. E czélból Zabler Jakab beleegyezésével s Kajali Pál és Mártonffy Izrael támogatásával 1704. május 22-re Csetnekre gyűlést hir-

detvén, ott a gömör-, torna-, kishont- és szolnokmegyei egyházaknak a fraternitás törvényei szerint való igazgatására Szuperintendenssé tették Bodó András csetneki predikátort. Ettől fogva a tiszai kerületnek 2 Szuperintendense volt, egyik a szabad kir. városoké, másik a nevezett megyéké mindaddig, míg az egyházkerületek az 1734. évi Károlyféle resolutio értelmében meg nem állapítottak. Ezen megyei szuperintendensi tisztet egymásután hárman viselték s közülök kettőnek (a közbeneső megválasztása után néhány óra meghalt) idejéből, (1704–1707. és 1710–1738-ig) közli Adattárunk a lelkészavatások jegyzőkönyvét, melyben — 117 evang. predikátor életrajzában — úgy az egyházakra s azok lelkészeire, mint az iskolákra és azok tanítóira, s általában az akkori állapotokra érdekes világot vető számos és becses adatot találunk. (187–213. lap).

IV. sz. a. 4 darab okmány van az 1708. évi pozsonyi országgyűlés idejéből és alkalmából. Az első egy panaszos előterjesztés, melyben a prot. Karok és Rendek tollal le nem írható és folyton szaporodó sérelmeik közül 7 pont alá szorítva panaszolják az országgyűlés előtt azokat, a melyeknek még a jelen országgyűlés alkalmával való orvoslását alázatosan sürgetik. A 2-dik egy folyamodvány, melyet ezen országgyűlés idején magához a királyhoz nyújtanak be s kéri általánosságban megjelölt sérelmeik orvoslását. A 3. és 4-ik melléklet az előbbi folyamodványhoz, a melyekben már részletesen és megyénként sorolják elő azon sérelmeket, melyeket mostanában kellett szenvedniök (214–238. lap).

V-dik sz. a. az 1715. évi országgyűlésen jelen volt prot. Karok és Rendek Ráday Pál által fogalmazott s Okolicsányi Pál, Szirmay Miklós, Ráday Pál és Vay László által április 8-án Pozsonyban a királyhoz benyújtott emlékiratának függeléke, egy terjedelmes és kimerítő panaszjegyzék és védirat van közölve, melyben a soproni országgyűlésen hozott 25. és 26. t.-cikknek helyes értelmezését s az annak félrecsavarásával okozott sokszoros és súlyos vallásügyi sérelmeknek orvoslását, az üldözések és háborgatások beszüntetését kéri. Ezután következik Okolicsányi Pálnak az emlékirat átadásakor mondott rövid beszéde. (239–262. lap.)

VI-dik szám alatt két okmány áll „Az ev. Szuperintendensek választása és fizetése ügyében Pozsonyban hozott határozatok (1734. és 1736.)“ czímmel. Voltaképen az egyik az evang. egyházkerületek kikerekítését, a Szuperintendensek választási módozatát, ezeknek honnét és miként javadalmazását s hatáskörét illetőleg történt megállapodásokról értesít. A másik pedig többféle javaslatot és intézkedést tartalmaz; jelesen: 1-ször, hogy a vallási sérelmek elpanaszlására és a már előzőleg benyújtott Instantiák megsürgetése végett egyházkerületenként 2–2 egyén Bécsbe küldessék. 2-or. A túl a dunai részekben még mindig

üresen álló szuperintendensi állás betöltése eszközöltessék. 3-or. Ugyanottan legyen valaki — ha úgy tetszik Osztffy Mihály — a ki ezen részekre gondot visel, az egyházakkal és azok tagjaival, az egyházkerületekkel és Agensekkel correspondéál s különösen pedig most a Szuperintendens választás dolgát intézi és ügyel, hogy érdemes egyének legyenek kandidálva; maga a választás pedig mielőbb megtörténjék, hogy a Bécsbe menendő küldöttek által Ő Felségének bejelentethessék. 4-szer. A szükséges közköltésekhez az esperességek egyházai egyházkerületenkint minő arányban járuljanak. Végül pedig 5-ör az egyházkerületekbe egy-egy *fő* (generalis), az esperességekbe *al* (subalternus), s az egyházakba *segéd* (substitutus) felügyelők rendeltetnek s azok hatásköre és köteleessége előiratik. (262—273 lap).

VII. sz. a. közölve van az 1736. május 15-én a két prot. egyház Deputátusai által III-dik Károlyhoz benyújtott Memoriale, amelyben XIV. pont alatt panaszzolják a zaklatásokat és üldözéseket, amelyeknek a prot. világi urak, egyházak, predikátorok, tanítók, iskolák, mesteremberek stb. lépten-nyomon ki vannak téve. (274—291. lap.)

VIII. sz. a. egy rovatos kimutatás van, amely szerint a pozsonyi országgyűlésen jelen volt főfő patronusok 1741. jul. 31-én megállapították, hogy a közköltések fedezésére az esperességek és kir. városok a felső egyházkerületben 446, a középsőben 383, a Dunán inneniben 272, s a Dunán túliban 259, összesen 1360 frtot tartoznak befizetni a közös kasszába. Egyházkerületenkint megnevezve vannak a gen. Inspectorok, valamint az előírányzott közköltések Collectorai is 26-an (292—295. lap).

IX. sz. a. Prónay Gábor „Pro memoria“ följegyzése van. Az 1749-dik évben ugyanis világi uraink — 8 ág. evang. és 8 helv. hitv. — Bécsbe menvén, ott együttes tanácskozás és a folyton szaporodó sérelmek összegezése után egy, a hazai törvényekkel támogatott közös folyamodványt készítettek; s aztán a tekintélyesb Minisztereket megkeresve, azok pártfogásával Ő Felségétől személyes kihallgatást kértek. A kihallgatás augusztus 3-án történt, de a királyné elé csak 4 egyén bocsáttatott, u. m. Prónay Gábor, Berzeviczy Sándor ág. evang. és Ráday Gedeon, Darvas József helv. hitv. — Prónay Gábor egy tartalmas és nyomatékos latin beszédben üdvözölte a királynét, melyet meghallgatván némi idegességgel szólt a küldöttekhez: „a kir. resolútiók ellenére miért történt az, hogy közös név alatt vitték eleibe sérelmeiket?“ De majd csendesedvén, egész készséggel bocsátkozott részletekbe, s az elég hosszúra nyújtott beszélgetés közben a kérelmezők átadták neki folyamodványukat latin és német nyelven. Ez a királyné keze közt maradt amaz pedig kiadatott gróf Nádasdy Lipót Cancellárnak.

Következő napon a Cancellár magához hivatá a Deputátu-

sokat és a királyné nevében tudokra adta, hogy Ő Felségének egyáltalában nem tetszik az, hogy oly számmal jelentek meg; s mert föllépésük ellenkezik úgy a haza törvényeivel, mint Ő Felsége akarataival: annál fogva tanácsolja, hogy takarodjanak haza anynyival inkább, mert közösen szerkesztett és közös név alatt benyújtott folyamodványukat a királynő nem hajlandó elfogadni. A Deputátusok nem ijedtek meg a protestáns gyűlölő Nadasdy riogatásaitól, de igyekeztek vele megértetni közös föllépésük jogos és törvényen alapuló voltát, s hangsúlyozták hogy ők egyedül azt óhajtják és kérik, hogy az Isten és annak ígéje, ne pedig emberi hatalom uralkodjék a lelkiismeret fölött. — Prónaynak még odafenn Bécsben s nyomban tett följegyzése a Cancellárral való ezen beszélgetés lefolyását örökíti meg. (296—302. lap).

X. sz. a két, ugyanazon tartalmú és kéztől származó, de szövegében egymástól némileg eltérő megbízó levél (Credentionalis), és másik két, amazokkal hason szövegű megbízólevél aláíróinak neve van közölve. A megbízó levelek alól hiányzik a keltezés helye és ideje. Talán nem csalódom, midőn azokat 1736-ból származottaknak tartom. Ezen év június első napjaiban nyújtották ugyanis be Laxenburgban a prot. Deputátusok a VII. sz. alatt közölt Memoriálét, melyre a király élő szóval azt felelte: „A mit az ország törvényei és Constitutiói értelmében tehetünk, megfogjuk tenni“. A Deputátusok azonban több mint hat héten át hasztalan várták és szorgalmazták kérelmeiknek teljesítését; különösen megbízóleveleik miatt vexálták őket, kifogásolván, hogy azokat világiak és egyházak együttesen írták alá és pecsételték meg. Minélfogva azt kívánták küldőiktől, hogy mielőbb másik megbízólevél állíttassék ki részükre, amelyet csak a világiak írjanak alá, és azok pecsétjével legyen megerősítve. Az így kiállított megbízólevelek június hóban lehető gyorsan Bécsbe küldettek. (303—307. lap).

XI. sz. a. „Tanügyi határozmányok“ címmel egy, Pesten 1769. szeptember 14-én kelt jegyzőkönyvféle van közölve, melyet báró Zay Péter, Tihanyi Dániel, Podmaniczky János, Vörös Bálint és Jeszenák írtak alá. A nevezettek rámutatnak az iskolák körül mutatkozó bajokra, s ilyennek tartják 1-ső sorban azt, hogy a jobb subjectumok mind papságra törekeshetnek, az iskolákban való tanításra pedig — mint terhesebb dologra — alig szánja el magát valaki, s csak kevesen képezik ki magukat eléggé a tanítóságra. Két dolog birhatná a jobbakat a tanítói pályára lépésre, u. m. a nagyobb becsültetésben és javadalmazásban részesülés. Már pedig nálunk a Professzorok és Rektorok, kik a társadalomnak a legfontosabb munkát végzik, sőt magukat a predikátorokat és világi nagyokat is képezik, mód nélkül alá vannak nyomva és a predikátoroknak utánna téve, s e mellett felette silányul javadalmaztatnak, minélfogva az előkelőbb, hasznosabb és kényelmesebb lelkészi állásért odahagyják az iskolát.

Javasoltatik annál fogva, hogy a 4 főbb iskolának t. i. a pozsonyi, soproni, eperjesi és kézsmárkinak tanárai a lelkészekkel egyenrangúakká tétessenek és hasonlóan javadalmaztassanak. Így aztán a Rektorok nem cserélgetik papsággal állásukat, sőt a papok közül az alkalmasabbak — Bél és mások példájára — professzorságot vállalnak. A 2-ik baj, hogy a Rektorok túl vannak terhelve a sokféle tantárgyak előadásával. A 3-dik, hogy az ifjak a második és harmadik osztályban előadatni szokott studiumokat csak felületesen tanulják. S a 4-dik baj, hogy az iskolákból kiutasított ifjakat más iskolák — minden bizonyítvány nélkül és mintegy kisebbitésére ez elbocsátóknak — befogadják. Minden bajok megszüntetésére javaslatok tétetnek. (307—311 lap.)

XII. sz. a. az 1773. szeptember 2. és következő napjain Beleznay Miklós tábornok falujában, Bugyin tartott Conferentia jegyzőkönyve van közölve, — az egyetlen okmány az egész vasos kötetben, amely kizárólag a hely. hitűekre tartozik. Megvan a magyarországi 4 év. reform. egyházkerületnek és az ág. evang. Conventnek levéltárában is; de mivel eredetiben és egészben még eddig nem volt közölve, a következő okmányoknak pedig mintegy bevezetője: itteni közlése nem felesleges. (212—216. lap.)

XIII. sz. a. az ág. evang. Deputátusoknak 1774-ben Mária Teréziához külön benyújtott felirata közöltetik, a melynek elkészítésére és benyújtására Beleznay tábornok adta az impulzust. Ez ugyanis a bugyii Conferentiának végzését személyesen s majd az ugyanattól eredő gravaminális feliratot Vay István, Vattay Pál és Pathay Józseffel együttesen 1773. okt. 11-én a királyné elé terjesztvén: midőn bécsi útjából visszatért, azonnal sietett Acsára s közölte báró Prónay Gáborral és Lászlóval, s az ottani lelkész Pohl Mihály Szuperintendenssel a királyné nyilatkozatát, hogy ő nem akarja a hely. hitűektől elkülöníteni az ág. evangélikusokat, s annál fogva elvárja ezeknek küldöttjeit is. A nevezettek megbeszélvén maguk közt s több más előkelő evang. urakkal is e dolgot, Pestre gyűlést hirdettek, a melynek eredménye első sorban egy Deputációnak Bécsbe küldése lett, amelynek tagjai voltak báró Zay Péter egyetemes felügyelő vezetése mellett b. Prónay László a bányai, Ujházi Dániel a tiszáninneri és túli, Pongrácz Boldizsár a pozsonyi egyházkerület részéről. Irtak a tulajdoniainak is, hogy a maguk részéről szintén deputáljanak valakit és azt egyenesen Bécsbe küldjék. Megállapították azt is, hogy a Deputáció a hely. hitűek által acceptált kanálist (Bessenyei György) kövesse s ugyanazért a királynéhoz benyújtandó Instantia Tihanyi Dániel által akként concipiáltatott, hogy az a hely. hitűek által már benyújtott instantiának nyomán haladva, mintegy annak Compendiumának látszék lenni.

A Deputátusok 1774. február 10-én Pestről útnak eredve 18-án értek Bécsbe, ahol Bessenyei György 27-ére nyert szá-

mukra a királynétől kihallgattatást. A közbeeső napokat a Pesten latin nyelven szerkesztett instantiának módosításával töltötték, hozzátoldatván Pongrác Boldizsár által egyet-mást, ami abból kimaradt és hasznosnak látszék. Majd pedig a latin szöveget Ujházi Dániel által németre fordítatván, azt 2 példányban letisztáztatták, egyiket a királyné, másikat József számára. Az audientiára kitűzött órában azonban nem jelenhettek meg a tudományi Deputátus elmaradása miatt, minélfogva Besseney által újabb terminust kértek, s nyertek is mártius 6-ára. Hallván pedig, mintha a királyné azt mondta volna, hogy a tudományiak nincsenek velök egyértelemben: expresse irtak Sopronba a főfelügyelőnek és Szuperintendenseknek, hogy rögtön küldjék embereiket Bécsbe. E sürgetésre Vidos Sándor meg is érkezett, de már csak az utolsó órákban, s ugyanazért neve nincs is az Instantiát aláírt Deputátusoké közt, bár jelen volt a kihallgatáson. — Adattárunkban nem az ekkor benyújtott német nyelvű szöveg van közölve, hanem az eredeti latin.

XIV. sz. a. Prónay Gábor által 1734—1755-ig egyesekhez s viszont hozzáfírt 86 darab latin és magyar nyelvű levelet találunk, a melyek vegyesen köz és magán, többször nagyon is familiaris ügyekről szólnak; de mindannyian kiáltó tanúi Prónay Gábor egyháza- és vallásához való erős ragaszkodásának, az egyházi személyek iránti nagy jóakarátának, és a minden oldalról benne helyezett általános bizalomnak.

XV. sz. a. „Vegyes levelek“ címmel 52 darab becses és érdekes egyháztörténeti és korrajzi adatot tartalmazó levél van közölve az 1648—1791. évig terjedő időből, amelyek közül néhányat megemlítek. Az 1-ső szám alatt Lányi Gergely püspök 1648. jul. 5-én körlevélben közli egyházlátogatása közben tett tapasztalatait, s felhívja a lelkészeket és nemes urakat, hogy a zsolnai zsinat 4-dik cikkének rendelete értelmében gondoskodjanak az elpusztult vagy elidegenített egyházi javak helyreállítására és visszaszerzése dolgában. A 2-dikban, mely az előbbinek függeléke, ugyanő Turóczi megye törvényhatósága és nemesi elé terjeszti a turóczi egyházak, s predikátorok gravameneit; minők p. o. hogy Mossóvon (Mosóc) ellopták a templomból a sz. kelyheket, az uraság pedig heteken át a vár börtönében tartja a predikátor és is ola molnárját, ezeknek nagy hátrányára. Szentmártonban a birák bírság alatt tiltják a lakosoknak, hogy a predikátor malmába tiszta gabonát vigyenek stb. 3-dik sz. a. Synápi s Mihály Sénior 1651. márt. 30. körlevélben keresi meg a turóczi predikátorokat, hogy a török fogságba esett Fröhlich János búcsi volt lelkésznek legyenek segítségére azon 900 tallér összegyűjtésében, melyet tőle a török váltságdíjban követel. 20. sz. a. Lányi Dávid Szuperintendens 1661-ben inti a gyülekezeteket a vallás dolgában való minden ujtástól és változtatástól, — a predikátorokat pedig a zaklatások és üldözések

dacára is hivatalukban való állhatatos megmaradásra serkenti. 32. sz. a. Pilárik István püspök 1707. január 16-ára általános bűnbocsánatot hirdet. 33. és 34. sz. a. pedig ugyanazon évben bűnbánatot rendel. A 39—45. sz. a. a pietismus elleni kirohásokat, cáfolatokat és védekezéseket találunk stb.

A kötetet kimerítő személy- és helységnévmutató, s tartalmi jegyzék zárja be.

Az Adattár, mint e rövid ismertetésből is látható, egyháztörténeti és közművelődési szempontból nagyon érdekes és becses publicatio; a minnek valódi díszes kiadásáért méltó elismerés és hála illeti az áldozatra kész nemes báró Prónay Dezsőt. De elismerést és köszönetet érdemel a nagy munkának sajtó alá rendező szerkesztője is, ki ezen oklevelek gondos és fáradságos kiválogatása és közzétételével hazai egyháztörténelmünknek hasznos szolgálatot tett. Az a 40 folio kötet, mely a levéltárban őriztetik, kétségkívül számos egyháztörténeti vonatkozású okmányt rejteget még magában, — érdeklél várjuk annál fogva a folytatást.

Földváry László.